

Motion

1982/83: 1072

Gunnar Hökmark

Privatisering av offentlig verksamhet

Under hela 1970-talet har den offentliga sektorn ökat massivt. Allt fler tjänster och allt fler varor fördelas i dag genom politiska beslut och under former som innebär monopol.

1983 kommer den offentliga sektorn att motsvara 70 % av vår ekonomi. Till detta finns det i västvärlden ingen motsvarighet. De enskilda människornas frihet har i inget annat demokratiskt land blivit så beskuren som i Sverige.

Nu inleds en acceleration av den offentliga sektorns ökningstakt. nya lagar, nya skatter, nya utgifter och ökat underskott.

De som drabbas är de enskilda människorna. Alla de som skattevägen berövas möjligheten att själva forma sin vardag. Det kan vara föräldrar som vill ha en alternativ barnomsorg. Det kan vara sjuka som vill kunna välja sin egen läkare. Det kan vara elever som tillsammans med sina föräldrar vill kunna välja skola. Det kan vara äldre som vill kunna välja ålderdomshem. Exempelen kan mångfaldigas. Alla de som vill något annat än det som majoriteten i kommuner, landsting och riksdag har bestämt, de förnekas i det svenska samhället i praktiken möjlighet att själva kunna välja i angelägenheter som för dem är livsviktiga. Detta samhällssystem är inget bra system. Det är ett dåligt system eftersom det inte rymmer respekt och tolerans för alla de människor som är i minoritet. Och det är majoriteten.

Men det finns två ytterligare skäl till att detta samhällssystem är dåligt, förutom att det i utbudet av offentliga varor och tjänster inte anpassar sig till människornas önskemål.

Det ena skälet är att monopolsituationen skapar en brist på dynamik och utveckling inom de tjänster som i dag förbehålls den offentliga sektorn. Konkurrens ger däremot utrymme för nytänkande, prispress, effektivitet, utveckling och ömsesidiga stimulanser. Konkurrenssituationen skapar ett personligt engagemang hos dem som jobbar och medför att den enskildes arbetsinsatser betyder något, oavsett vilken nivå man jobbar på. Insatserna ger resultat. I ett läge med konkurrens är det konkurrenssituationen och inte ett nätverk av regler som bestämmer arbetsvillkoren. Utrymmet för personliga insatser är därför betydligt större i ett läge med konkurrerande företag och organisationer än i en monopolsituation.

Det andra skälet är att den offentliga sektorns monopol på vissa tjänster och varor tenderar att skapa en okänslighet för vad vårt samhälle har råd med. Den enskildes värdering av varor eller tjänster ersätts av politiska

beslut som fattas långt ifrån den verklighet som avgör människors behov och efterfrågan.

För att kunna återupprätta en sund ekonomi kan vi därför inte bara spara i befintliga offentliga utgifter, vi måste också göra besparingar genom att förändra systemet.

Våra ekonomiska problem bottnar nämligen inte bara i att den offentliga sektorn kostar för mycket. De bottnar i stor omfattning också i det faktum att den offentliga sektorns tjänster och varor inte har utsatts för den föränderlighet och utveckling som en konkurrenssituation medför.

Den trötthet och frustration som finns bland många anställda i den offentliga sektorn är ett resultat av bristen på flexibilitet, låsningen vid stora regelsystem, statsbidragssystem och den därmed följande svårigheten att som anställd påverka arbetsförhållandena och resultatet av det egna arbetet. Den offentliga sektorns tillväxt har skapat en byråkrati som inte är till gagn vare sig för de anställda, medborgarna eller samhället i dess helhet.

Behovet att förändra vårt system är därför stort. Fristående alternativ och privatiseringar kan återge vårt samhälle den dynamik som behövs och den valfrihet som våra medborgare har rätt att kräva.

Fristående alternativ och privatiseringar kan:

- ersätta den offentliga sektorns okänslighet för kostnader och begränsade resurser med en känslighet för verklighetens krav,
- skapa en ny dynamik och utvecklingsvilja inom de områden för tjänster och varor som den offentliga sektorn i dag behärskar genom monopol,
- ge de anställda inom dessa områden ett ökat engagemang och ökat inflytande över det egna arbetet,
- bilda en öppenhet för nya idéer och för användandet av nya teknologier i medborgarnas tjänst,
- skapa en effektivitet och prispress som monopol aldrig kan uppnå,
- ge medborgarna det oberoende och det inflytande som det bör vara politikernas främsta uppgift att skapa.

Fristående alternativ och privatiseringar kan genomföras inom en lång rad olika områden, beroende på vad det är för typ av varor och tjänster. Följande sätt kan användas:

- Entreprenad och offertförfarande
- Koncessioner
- Likvärdigt stöd till fristående alternativ
- Stöd till den enskilde
- Anlitande av marknaden
- Frivilligt och ideellt arbete

Alltför ofta sätter vi i Sverige likhetstecken mellan det offentligas ansvar för en viss vara eller tjänst och offentligt utbud av denna vara eller tjänst. I samtliga ovanstående metoder att privatisera kan det offentligas ansvar

variera. Inget av fallen behöver innebära att det offentliga ansvaret blir mindre, däremot att det offentligas styrning blir mindre.

I det följande redovisar jag exempel på hur och inom vilka områden dessa metoder kan användas.

1. Entreprenader och offertförfarande

Denna metod används i viss utsträckning i dag. Erfarenheterna är genomgående att privata alternativ innebär lägre kostnader. Entreprenad innebär att ett privatföretag för ett visst pris åtar sig ansvaret för en verksamhet.

Städning

Inom många kommuner och offentliga institutioner sker städningen privat. Erfarenheter visar entydigt på att städningen i dessa fall blir billigare samt mer flexibel.

Blodtransporter

I Stockholms landsting sköts blodtransporter mellan sjukhusen av ett privat företag. Motsvarande arrangemang kan göras i andra delar av vårt land.

Parkeringsmätare

I Stockholms kommun sköts tömningen av parkeringsmätare av ett privat företag. Dock må det sägas att övergången från kommunal regi till privat inte skett av ideologiska skäl.

Skolskjutsar

I många kommuner sker skolskjutsningen genom privata bussbolag.

Ambulanser

Det finns privata ambulansföretag. Liksom blodtransporter i Stockholm skulle privata företag kunna svara för ambulansservice. Det skulle inte bara leda till lägre kostnader utan också till en bättre beredskap.

Brandkårer

I Danmark sköts brandbevakning och brandbekämpning i de flesta kommuner genom ett privat företag. Detta borde vara möjligt även i Sverige, med en bättre beredskap som följd.

Skolmat

Skolmatservering kan med fördel skötas av privata företag. Det leder till variation och ett bättre utnyttjande av befintliga privata resurser. Bättre mat till lägre pris borde vara av intresse både för elever och skattebetalare.

Sotning

Kommunal sotning genomförs i många kommuner. Det leder genomgående till högre kostnader. Sotning är därför en verksamhet lämplig för privata entreprenader.

Parkförvaltning

Den kommunala parkförvaltningen skulle kunna skötas av privata trädgårdsentreprenörer. Ett stort mått av befintligt bransch-kunnande skulle då tas i anspråk.

Gatuförvaltning

Det finns i Sverige ett antal vägföretag som skulle vara ytterligt kompetenta för gatuförvaltning. Privata entreprenader inom detta område skulle därför vara ett bra alternativ till kommunala administrationer.

Snöröjning

Snöröjning är en lämplig verksamhet för entreprenader. Offentliga myndigheter slipper då att hålla sig med onödigt stora resurser.

Soptömning

Soptömning är en verksamhet som kan och bör lämnas ut till entreprenad.

Redovisning och ekonomi

För åtskilliga kommuner skulle det kunna vara en fördel att använda sig av privata redovisningsfirmor. Nya rutiner och ett mer näringslivsriktat tänkande skulle vara till fördel för den kommunala ekonomin.

Museer

Precis som många restauranger arrenderas ut skulle museiförvaltning kunna skötas på basis av offerter. Det kan inte uteslutas att detta skulle kunna leda till museer med stigande besöksantal.

Vårdhem

Vårdhem av olika slag skulle kunna skötas av privatpersoner under entreprenad. Både vårdresultatet och den personliga trivseln skulle kunna ökas genom detta.

Fritidsanläggningar

Kommunala fritidsanläggningar, idrottshallar och simhallar kan drivas på offert- eller anbudsförfarande.

Stadsarkitekt

Många kommuner har ingen egen stadsarkitekt. I stället använder man en fristående arkitekt som konsult.

Samtliga dessa exempel har det gemensamt att de omfattar klart definierade uppgifter som mycket lätt kan beskrivas i en offert. Erfarenheten både i Sverige och i andra länder visar entydigt att privata alternativ är billigare. Genom ett entreprenadförfarande kan den offentliga myndigheten välja mellan olika alternativ. Man slipper fasta kostnader och egen administration. Man kan ställa hårda krav, och man får en flexibilitet som är till god nytta när behovet varierar. Enskilt engagemang tas till vara.

Det finns i dag inget som hindrar offentlig myndighet att använda sig av entreprenad annat än tröghet och det faktum att man byggt upp en egen verksamhet. Det som behövs är regler som ger privata företag en möjlighet att konkurrera med befintliga offentliga verksamheter.

2. Koncessioner

Koncessioner innebär att privata företag får tillstånd att driva en viss verksamhet med reglerade biljettpriser eller avgifter.

Trafikområdet

Inom kollektivtrafiken kan privata bussbolag ersätta offentliga trafikföretag. Koncessioner med och utan anbudsförfarande kan användas.

En friare tillståndsgivning inom taxisidan skulle medverka till ökad konkurrens och nya modeller för trafikutbudet.

Kommunala anläggningar

Idrottsanläggningar och fritidsanläggningar kan vara föremål för koncessionsförfarande liksom för entreprenad.

3. Likvärdigt stöd till fristående alternativ

Genom likvärdigt stöd till vissa verksamheter och ett utsträckt försäkrings-system kan en reell valfrihet skapas för den enskilde. Nytänkande inom sektorer som tidigare kännetecknats av monopol stimuleras därigenom.

Fristående skolor

Det finns få områden som så uppenbart som skolområdet borde innehålla mångfald och pluralism. I många svenska skolor finns skoltrötthet, dåliga relationer lärare-elever-föräldrar, bråk och otrivsel. Ett skolsystem som gjorde det möjligt att välja skola efter den enskilde elevens önskemål och läggning skulle vara en bit på väg mot att lösa dessa problem.

Ett system med fristående skolor skulle växa fram om varje skola – oavsett huvudmannaskap – fick samma statliga och kommunala bidrag. Det krav som skall ställas på skolorna är att de uppfyller läroplanens grundläggande krav så att de är godkända för fullgörande av skolplikten i den. Konkurrens inom skolsektorn stimulerar nya undervisningsmetoder, engagerar lärarlag och ger skickligt skötta skolor. Redan i dag är det otvetydigt att fristående skolor har lägre elevkostnad men ändå trots elevavgifter har långa köer av sökande.

Sjukvård

Det bästa sättet att uppnå en effektiv och mänsklig sjukvård i första ledet är att låta samma regler för sjukförsäkringssystemet gälla för privat som för offentlig sjukvård. Därmed skapas ett resurssnålt system av husläkare utan en stor övergripande administration.

Även större vårdenheter, vårdhem och mindre sjukhus, bör kunna ges samma ställning inom sjukförsäkringssystemet och vad gäller stöd från landstingen. De exempel som finns visar entydigt på att privat sjukvård är billigare.

Barndaghem

På samma sätt som inom skolområdet bör varje barndaghem som uppfyller grundläggande krav få samma statliga och kommunala stöd som offentliga barndaghem. Även här visar de exempel som finns att privat drivna barndaghem har en väsentligt lägre kostnad per barn. Förnyelsen av pedagogiken sker framför allt inom dessa privata alternativ. Det vore därför till fördel för det pedagogiska nytänkandet med ett ökat antal privata barndaghem, med samma offentliga stöd som de offentliga barndaghemmen. Det skulle också ge möjlighet för olika grupper av föräldrar att välja mellan olika slags barndaghem, t. ex. kristna förskolor eller verksamheter på annan ideell grund.

4. Stöd direkt till den enskilde i stället för subventioner

Många offentliga åtaganden och verksamheter bygger på en strävan att stödja särskilt utsatta grupper. Men i stället för att stödja dessa grupper subventionerar man en verksamhet eller en typ av konsumtion som den utsatta gruppen förväntas vara beroende av. Detta får två konsekvenser. För det första stöder man då alla dem som inte behöver stöd men som likväl konsumerar de varor och tjänster som stat och kommuner subventionerar. För det andra skapar politikerna genom detta förfarande en styrning av de enskilda människorna. Man styr människornas konsumtion i stället för att stödja utsatta grupper. Livsmedelssubventioner och subventioner inom bostadsområdet är exempel på detta. Ytterligare ett exempel är barnomsorgen.

Barnomsorg

I dag går en dominerande del av stat- och kommuninsatser för barnfamiljen till subventionering av offentliga barndaghem. Varje barndaghemsp plats subventioneras med 40 000–50 000 kr. De familjer som inte kan, inte vill eller inte får barndaghemsp plats får inget stöd. Eftersom de ofta tvingas leva med en förvärvsinkomst, som beskattas för att subventionera andra barnfamiljer med två förvärvsinkomster, lever de ofta under svåra ekonomiska villkor.

Förutom att detta är orättvist leder det till en konstlad efterfrågan på den dyraste barnomsorgsformen. Det leder dessutom i praktiken till en monopolsituation för de offentliga barndaghemmen.

Om man i stället omvandlar de nuvarande subventionerna till ett stöd direkt till barnfamiljerna ges dessa möjlighet att välja mellan olika barnomsorgsformer. Och olika barnomsorgsformer tvingas leva under konkurrens med varandra. Det vinner barnfamiljerna, barnen och samhällsekonomin på.

5. Anlitande av marknaden

Många offentliga verksamheter kan avvecklas och ansvaret i stället överföras på marknaden.

Studiemedel

Ett exempel är studiemedelssystemet. Centrala studiestödsnämnden kan avskaffas. I stället kan fördelningen av studiemedel ske av bankerna enligt fastslagna kriterier.

Regionala utvecklingsfonder

Utvecklingsfonderna kan knappast sägas ha fört svenskt näringsliv framåt. De innebär en ny byråkrati och en politisk styrning över nyföretagsamheten.

I stället skulle bankerna kunna ges möjlighet att ta större risker. De syften som ligger till grund för utvecklingsfonderna skulle bättre kunna uppfyllas inom ramen för en mer flexibel kreditmarknad.

Sophämtning och sotning

Sophämtning och sotning är verksamheter som lämpar sig väl för marknaden. Den offentliga myndigheten behöver bara klargöra att det åligger husägare att ansvara för dessa verksamheter.

Vad man vinner genom att anlita marknaden är inte bara att man minskar byråkratin utan också att man drar nytta av det kunnande som finns inom en etablerad marknad.

6. Frivilligt och ideellt arbete

Människors frivilliga och ideella arbete kan tillföra vårt samhälle mycket. Inte bara resurser utan också engagemang.

Museer

Kulturella föreningar är väl lämpade att ansvara för museer av skilda slag.

Idrottsanläggningar

Idrottsföreningar driver redan i dag självständigt idrottsanläggningar.

Regeringen bör därför låta utreda hur ett koncessionsförfarande kan genomföras i större utsträckning, hur uppgifter som i dag utförs inom offentlig sektor kan utföras inom ramen för en fungerande marknad samt hur formerna för frivilligt och ideellt arbete kan skötas. En sådan utredning bör ta vara på de erfarenheter inom detta område som finns både i Sverige och internationellt. Vad gäller entreprenad bör regeringen genom ändringar i gällande lagstiftning ge privata företag möjlighet att på lika villkor konkurrera med offentlig verksamhet inom de områden som anförts ovan och andra näraliggande.

Ovanstående har varit ett försök att påvisa de möjligheter och de resurser som finns i vårt samhälle. Exempelen kan mångfaldigas. Både i vårt eget land och i andra länder har man erfarenheter som visar att olika fristående alternativ och privata verksamheter innebär lägre kostnader och en aktivare service till den enskilde.

Hemställan

Mot bakgrund av det ovan anförda hemställer undertecknad*

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändringar i gällande lagstiftning så att privata entreprenörer ges lika villkor i konkurrens med offentliga verksamheter,
2. att riksdagen begär att regeringen låter tillsätta en utredning i enlighet med vad som ovan anförts angående koncession, större utnyttjande av marknadsmekanismen för offentliga tjänster samt bättre möjligheter för frivilligt ideellt arbete,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att statligt och kommunalt stöd bör utgå likvärdigt till fristående alternativ till offentliga verksamheter i enlighet med vad som anförts i motionen,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att offentliga monopol bör undvikas.

Stockholm den 21 januari 1983

GUNNAR HÖKMARK (m)

*Se även motionerna 1982/83:1073-1074.